

УДК 338.49

DOI: <https://doi.org/10.18664/btie.89.330641>

ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ

Харченко П.С., аспірант (ХНУ ім. В.Н. Каразіна)

Виявлено проблеми, тенденції, перспективи й основні детермінанти особливостей розвитку досліджуваного об'єкта за допомогою проведеного контент-аналізу та на основі інституціонального, соціологічного й економічного аналізу. Розроблено концепцію перспектив розвитку цифрової трансформації МСП, що складається з чотирьох основних напрямів (внутрішній потенціал, адаптивне бізнес-середовище, доступність стратегічних ресурсів, інституційне регулювання), що дають змогу прискорити перехід до нових форм організації та ведення бізнесу.

Ключові слова: становлення, розвиток, проблеми, мале та середнє підприємництво, цифрова трансформація, економіка, цифровізація.

FUNDAMENTALS OF FORMATION AND PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES: DIGITAL TRANSFORMATION

Kharchenko P.S., PhD student (KhNU named after V.N. Karazin)

The modern assessment of the state of the economy in the world has become widespread in the context of the systemic paradigm, according to which two aspects of the consideration of the economy can be distinguished: interaction of macroeconomics with the state and society; space-time continuum of different levels of the economy (micro-, meso- and macro levels). Under martial law in Ukraine, in terms of the ongoing global political contradictions, financial and economic crises, socio-ethnic conflicts, the issues of in-depth understanding of sustainable mechanisms for economic development are of particular relevance, which involves the development of approaches and measures aimed at stable formation and development in small and medium-sized businesses (SMB). The solutions are to be found and the scientific hypotheses expressed in assessing the features of the formation and development of small and medium-sized businesses in the Ukraine are to be formed in the context of digital transformation of business processes. There is studied a wealth of patterns, which accompany various aspects of the formation and development of SMB, taking into account the harmonization of the features of digital transformations in the field of economic, legal, socio-economic and accounting and analytical systems and tracks of their acceleration. The factors influencing the formation and development of SMB are graphically interpreted, the main stages in the evolution of the formation of small and medium-sized businesses in the Ukraine are characterized, and the problems, trends, prospects and main determinants of the features of the development of the object under study are identified through a content analysis and institutional, sociological and economic analysis. There has been worked out a concept of prospects for the development of digital transformation of SMB including the four main areas (internal potential, adaptive business environment, availability of strategic resources, institutional regulation), which provide a faster transition to the new forms of organizing and running business.

Keywords: *formation, development, problems, small and medium-sized businesses, digital transformation, economy, digitalization.*

Постановка проблеми. Згідно з даними Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) за 2021 р. [1], внесок малого та середнього підприємництва (МСП) у розвиток економіки в глобальному масштабі посідає важливе місце за такими ключовими напрямками: суб'єкти МСП представляють понад 90 % компаній у всьому світі; організації МСП виступають основною рушійною силою соціальної мобільності, створюючи 7 з 10 робочих місць у світі; кожне третє підприємство МСП втягнуте в процес цифрової трансформації Четвертої промислової

революції; підприємства МСП промислової революції; підприємства МСП створюють майже половину світового ВВП і надають робочі місця, при цьому в країнах, що розвиваються, частка в економіці становить 33%; експортний обсяг поставок товарів і послуг МСП у деяких країнах, наприклад Китаї, сягає понад 50 % експорту.

Сьогодні підтримка і розвиток МСП для багатьох держав стає одним із головних стратегічних завдань з багатоцільовими програмами на національних рівнях [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню основ цифрових трансформації для бізнесу в сучасних умовах приділено увагу цілою низкою українських вчених: Краус К., Краус Н., Марченко О., Манжура О., Овсієнко О., Поченчук Г., Рачинська Г.В. [3-7], а також зарубіжних вчених: Senamor J., Parida V., Wincent J. [8].

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Вважаємо, що недостатню увагу в дослідженнях приділено саме специфіці малого та середнього підприємництва і концепції перспективного розвитку в умовах цифрової трансформації.

Метою статті є розроблення оптимальних рішень розвитку МСП в умовах цифрової трансформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для виконання поставленої мети в цій роботі застосовано метод

контент-аналізу, а також використано інституціональний, соціологічний, економічний аналіз.

На рис. 1 подано графічну інтерпретацію чинників, що впливають на становлення і розвиток МСП.

Процес становлення та еволюції МСП завжди обертався у сфері таких чинників: жорсткості державних регулятивних заходів; рівня складності процедури створення та виходу/банкрутства; стратегій державної політики; регіональних і галузевих показників в економіці держави; цифрової адаптивності (трансформованості) бізнес-процесів; фінансово-кредитної політики (доступність, ліквідність кредитів) і державної підтримки; нормативно-правової бази підприємництва; інноваційних навичок запровадження підприємництва та особливостей їх сприйняття в державі.

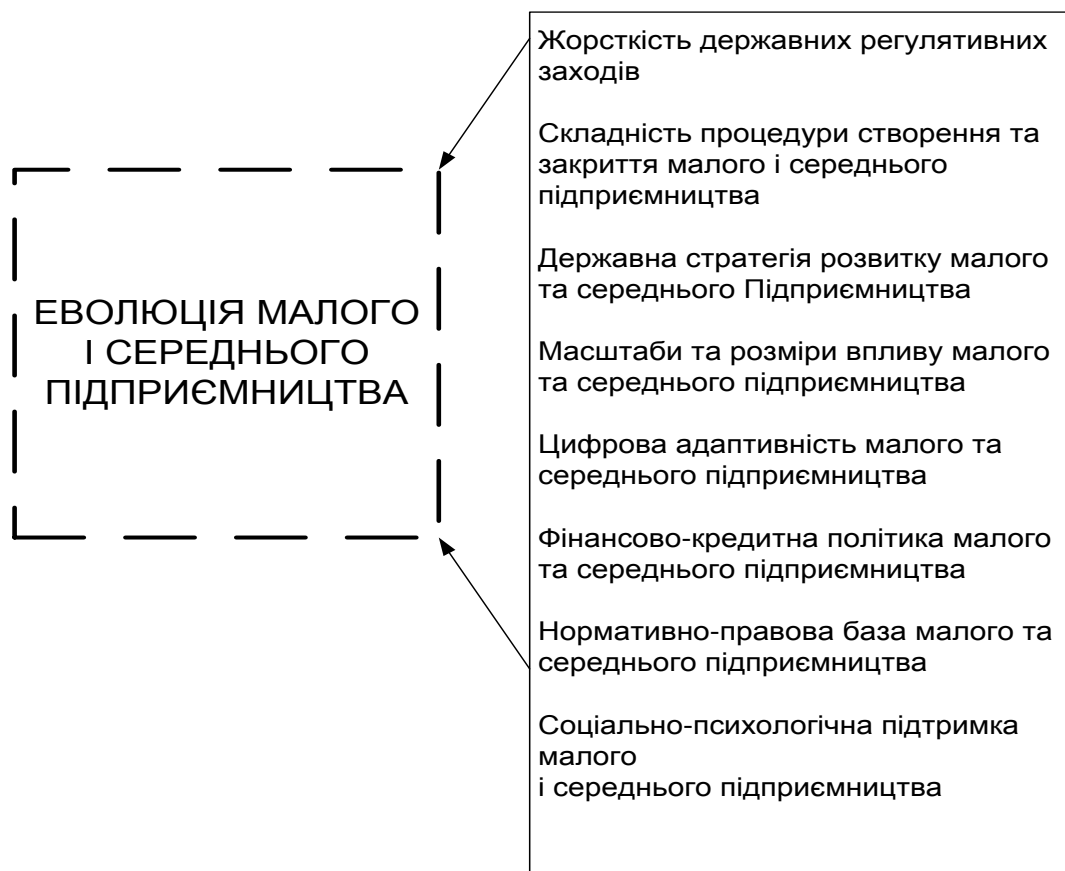

Рис. 1. Фактори, що впливають на становлення МСП.

Світові тенденції використання цифрових інструментів у різних галузях економіки для багатьох компаній сьогодні – стандартні процеси і реальність. Цифровізація бізнес-процесів дає змогу сформувати серйозні конкурентні переваги на ринку, а саме: забезпечити швидкий доступ до інформації та глобальних інформаційно-телекомунікаційних мереж; автоматизувати доступ до великих даних різних інформаційно-пошукових ресурсів; управляти обліковими даними та персоналом компанії; роботизувати процеси, пошук і взаємодію між різними контрагентами, зокрема забезпечуючи цифровий моніторинг і контроль показників діяльності економічних суб'єктів і багато інших важливих напрямів становлення і розвитку МСП.

Активне залучення малих і середніх підприємств у цифрове середовище значно розширює їхні можливості у сферах торгівлі та послуг, посилює динаміку глобалізації на окремих локаціях і прискорює розвиток транскордонності регіонів, ресурсів, ринків. На тлі розвитку МСП у цифровій економіці акценти зміщуються на стимулювання інноваційних процесів, доступу до інноваційних активів, цифрових каналів найму, навчання та майнінгу забезпечення роботи криптовалютних платформ.

Таким чином, інтеграція МСП у цифровий уклад економіки сприяє виробленню та генерації нових способів діагностики, оцінки, аналізу та контролю за операціями компаній.

Незважаючи на переваги та можливості цифрових технологій, їхню значну динаміку і кількість учасників, зокрема серед суб'єктів МСП, дані результатів дослідження ОЕСР свідчать про певні складнощі.

Так, багато МСП із середньою чисельністю 10-49 чол. (співробітників) відстають в освоєнні цифрових технологій порівняно з більшими структурами. У

Греції, Угорщині, Польщі, Туреччині медіана частки співробітників, які мають постійний доступ до інформаційно-телекомунікаційних мереж на робочому місці, становить нижче 40 %, а в Данії, Фінляндії, Швеції - приблизно 80 % [2].

Оскільки цифровізація є важливою рушійною силою зростання продуктивності праці та зростання оплати праці, ці диференціації, як наслідок, сприяють посиленню нерівності між людьми, компаніями і навіть державами.

Обмеження, зумовлені спочатку пандемією COVID-19, пізніше війною в Україні, та соціальне дистанціювання призвели до радикального переосмислення бізнес-моделей на підприємствах, спрямованих на цифровізацію, з метою стабільності в бізнесі та подолання збоїв у ланцюжках поставок.

Думки експертів та проведення опитування МСП станом на кінець 2021 р. свідчать про те, що до 70 % малих і середніх підприємств активізували використання цифрових технологій внаслідок пандемії COVID-19. У США МСП здійснили практично повний (75 % респондентів генеральної сукупності) перехід на віддалену роботу, третина з них інвестували в нові цифрові можливості [9]. Згідно з даними дослідження компанії PwC, у 2021 р. 72 % респондентів Канади вважають електронну комерцію необхідною умовою успіху для успішного функціонування бізнесу [10].

Однак, істотна частина підприємств МСП не змогла знайти необхідні ресурси для переходу та визначитися з вибором правильних цифрових систем, підвищення кваліфікації в галузі цифрових технологій, розроблення належних засобів захисту та безпеки, а також для повного налаштування і розуміння потенціалу цих нових інструментів.

Для МСП перехід на цифровізацію пов'язаний з певними ризиками. Серед поширених ризиків у цифровому середовищі МСП аналітики Group-IB

виділяють фінансові шахрайства (зокрема побудовані на методах соціальної інженерії), фішинг, кіберзлочини тощо.

Спостерігається пропорційна залежність ризик-факторів і кількості МСП, які впроваджують цифрові інструменти ведення бізнесу в цифровому середовищі інструменти ведення бізнесу в цифровій економіці [11].

Діагностика основних тенденцій, що впливають на позитивні ефекти цифрових трансформацій МСП, виокремлює й інші структурні проблеми для впровадження цифрових технологій. До них належить внутрішній дефіцит навичок, досвіду, знань, які заважають керівникам і працівникам визначати необхідні управлінські цифрові рішення, адаптувати бізнес-моделі та процеси; дефіцит і труднощі фінансування, за яких МСП стикаються з доступними фінансовими ресурсами, необхідними для придбання нематеріальних цифрових інвестицій; інфраструктурний та інформаційно-телекомунікаційний дефіцит розвитку МСП, що забезпечує оперативний результат взаємодії всіх учасників бізнес-процесу.

Основними напрямками та перспективами розвитку цифрової трансформації МСП у найближчі п'ять років будуть глибинні тенденційні вектори розвитку, націлені на інституційну підтримку та програми державних організацій усіх учасників переходу на цифрову трансформацію органів усіх учасників переходу на нові форми взаємодії та реалізації бізнес-процесів.

У результаті проведених досліджень ми розробили концепцію перспектив розвитку цифрової трансформації МСП (рис. 2).

Ключові напрями, запропоновані в концепції розвитку цифрової трансформації в найближчій перспективі, зачіпатимуть кілька процесів, що дають змогу прискорити перехід до нових форм організації та ведення бізнесу, а саме:

- 1) внутрішній потенціал;
- 2) адаптивне бізнес-середовище;
- 3) доступність стратегічних ресурсів;
- 4) інституційне регулювання.

Для досягнення інтеграції в цифрове середовище МСП мають постійно оцінювати свій внутрішній потенціал, виявляти активну управлінську позицію в пошуку доступних ресурсів і відповідних умов розвитку в цифровому середовищі.

Розширення внутрішнього потенціалу МСП передбачає концентрацію напрямів у галузі: надання МСП технологічної підтримки за допомогою адресної фінансової підтримки (консультаційні ваучери, гранти), програм поширення технологій (діагностика, інструменти самооцінки, інструменти самооцінки, рішення для електронного бізнесу, керівництво та пакет навчальних матеріалів) або поєднання того й іншого;

- стимулювання навчання підприємців та підвищення їхньої кваліфікації в галузі МСП, об'єднання інвестицій у підготовку кадрів і зміцнення навичок управління в МСБ (наприклад, через семінари, коучинг-програми, за рахунок підвищення попиту на ці програми);

- створення адаптивного бізнес-середовища для трансформувannya культури обробки даних на МСП шляхом підвищення обізнаності та потенціалу в галузі управління та захисту своїх даних (наприклад, за допомогою поширення інформації, фінансової підтримки або технічної допомоги);

- підвищення рівня цифрової безпеки МСП за допомогою інформаційно-просвітницьких заходів або надання їм рекомендацій щодо необхідних заходів цифрової безпеки, інструментарію, аудиту, системи забезпечення, протоколів і схем сертифікації, а також можливостям навчання.

- створення адаптивного бізнес-середовища для трансформації малого та середнього бізнесу в цифрову економіку

Рис. 2. Концепція перспектив розвитку цифрової трансформації МСП

передбачає концентрацію напрямів у галузі:

- створення оптимальної нормативно-правової бази, спрямованої на посилення правових норм щодо гармонізації законодавства МСП, зокрема щодо комерційної таємниці, захисту прав інтелектуальної власності;

- створення умов забезпечення прав і гарантій, захисту даних цифрових платформ, майданчиків тощо; створення умов забезпечення прав і гарантій тощо;

- розроблення законодавства щодо цифрової безпеки небезпеки та встановлення стандартів кібератак для галузей МСП;

- усунення нормативно-правових невизначеностей, пов'язаних із технологіями розподілених реєстрів та забезпеченням належного функціонування ринків знань, де МСП можуть отримати доступ до цифрових рішень;

- розвитку функціональної ефективності та адміністрування регуляторних процедур електронного уряду; отримання максимально широкого спектра електронних послуг для МСП за допомогою цифрових порталів (наприклад, для надання відомостей, допомоги в сертифікації, моделювання онлайн-розрахунків, обсягів поставок тощо)

Доступ МСП до стратегічних ресурсів передбачає концентрацію напрямів у галузі:

- доступності до створених центрів цифрових інновацій, електронних майданчиків розробок університетів, платформ інновацій;

- використання фінансів та альтернативних джерел фінансування для МСП шляхом сприяння використанню нових технологій (таких як дії використанню нових технологій (таких, як блокчейн і штучний інтелект) для зниження транзакційних витрат на фінансових ринках;

- стимулювання розгортання фінансових та інших ринків, а також використання мобільного банкінгу або

альтернативних даних для оцінки кредитного ризику;

- доступності бізнес-інновацій і пропозицій нових цифрових рішень за допомогою низки дослідницьких та інноваційних стратегій (наприклад, гранти на дослідження, державні закупівлі, податкові пільги, регулювання попиту, центри компетенції, державно-приватне партнерство тощо), а також у сфері цифрової безпеки, блокчейну, штучного інтелекту тощо;

- підключення МСП до мереж даних і технологій, що забезпечують за допомогою програм співпраці (наприклад, з великими фірмами або онлайн-платформами) або державних закупівель, що проводяться МСП (наприклад, малі дослідження в галузі бізнес-інновацій - тип програми), або мережеві інтерфейси (наприклад, центри цифрових інновацій, центри цифрових інновацій, центри передового досвіду, кластери та коворкінги);

- надання МСП доступу до даних і технологій через випробувальні стенди та експериментальні лабораторії, центри передового досвіду, центри цифрових інновацій, офіси трансферу університетів.

Інституціональне регулювання передбачає концентрацію напрямів у галузі:

- розроблення довгострокових стратегічних програм і проєктів розвитку МСП шляхом встановлення цілей і принципів високого рівня, розроблення національних стратегій і планів дій та координування інвестицій за всіма напрямками;

- створення організаційних, економічних та фінансових механізмів управління в структурах, підвідомчих Міністерству економічного розвитку в галузях знань, таких як штучний інтелект або блокчейн (наприклад, координаційні органи та структури);

- створення консультативних інстанцій і консультативних груп на національному та субнаціональному рівнях із залученням експертів, підприємців, представників промисловості та наукових

кід, а також місцевих органів влади з метою просування етичної політики цифровізації.

Висновок. Таким чином, процес підтримки та розвитку МСП в умовах переходу до цифрової економіки в Україні має свої особливості; насамперед, вони визначаються кон'юнктурними інтересами галузевих монополій, лідерами ринків, правовою зрілістю і сформованістю екосистем, цифрових платформ, інтроспекційних платформ, інтроспекцією і позицією суб'єктів ринкових відносин, а також прозорістю правил координації цифрових трансформацій різними регуляторами державних структур. Особливу увагу займають проблеми формування екосистеми, яка має великими перевагами в частині ресурсів, систем оптимізації, більшого трафіку, можливостей індивідуального просування товарів, робіт, послуг.

Ітерації визнання провідних конструкцій ведення бізнесу цифрової економіці у вигляді цифрової платформи або екосистеми сьогодні займають істотне місце в Україні.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. OECD SME and Entrepreneurship Outlook 2021. URL: <https://www.oecd.org/industry/smes/SME-Outlook-2021-Country-profiles.pdf> (дата звернення: 10.02.2025).

2. Україна 2030E – країна з розвинутою цифровою економікою. Український Інститут майбутнього. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html>.

3. Краус К. М., Краус Н. М., Поченчук Г. М. Цифрова інфраструктура в умовах віртуалізації та нової якості управління економічними відносинами. *Ефективна економіка*. 2021. № 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2021/84.pdf

4. Manzhura, O., Kraus, K., Kraus, N. Digitalization of Business Processes of Enterprises of the Ecosystem of Industry 4.0: Virtual-Real Aspect of Economic Growth

Reserves. *WSEAS Transactions on Business and Economics*. 2021. Vol. 18, no. 57, pp. 569–580.

5. Marchenko, O., Kraus, N., Kraus, K. The impact of servation on the results of economic digital entrepreneurship activities. *Ukraine in the context of global and national modern servisation processes and digital economy: monograph*. Praha : OKTAN PRINT, 2020. 265 p.

6. Овсієнко О. В. Цифрова інфраструктура підтримки малого бізнесу в Україні. *Ефективна економіка*. 2021. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/86.pdf.

7. Рачинська Г. Засади цифрової економіки в інфраструктурі сучасного бізнесу. *Економіка та суспільство*, 2022. № 44. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-107>

8. Cenamor, J., Parida, V., Wincent, J. How entrepreneurial SMEs compete through digital platforms: The roles of digital platform capability, network capability and ambidexterity. *Journal of Business Research*. 2019. Vol. 100. P. 196–206.

9. Riom C., Valero A. The business response to Covid-19: The CEP-CBI survey on technology adoption. *London of Economics: Centre for Economic Performance, Covid-19 (analysis paper)*. 2020. N. 9. P. 34–43.

10. Paypal 2020. Date Views 10.02. URL: <http://www.paypal.com>

11. Mendoza E., Quadrini V. Financial integration, financial development, and global imbalances. *Journal of Political Economy*. 2009. V. 117 (3). P. 371–416.

REFERENCES

1. OECD SME and Entrepreneurship Outlook 2021. Available at: <https://www.oecd.org/industry/smes/SME-Outlook-2021-Country-profiles.pdf>

2. Ukraina 2030E – kraina z rozvynutoiu tsyfrovoyu ekonomikoyu [Ukraine 2030E – a country with a developed digital economy]. Ukrainskyi Instytut maibutnoho [Ukrainian Institute of the Future]. Available at: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html>.

rozvinytoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html [in Ukrainian].

3. Kraus, K.M., Kraus, N.M., Pochenchuk, H.M. (2021) Tsyfrova infrastruktura v umovakh virtualizatsii ta novoi yakosti upravlinnia ekonomichnymy vidnosynamy [Digital infrastructure in conditions of virtualization and new quality of management of economic relations]. *Efektivna ekonomika*. No 9. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2021/84.pdf [in Ukrainian].

4. Manzhura, O., Kraus, K., Kraus, N. (2021). Digitalization of Business Processes of Enterprises of the Ecosystem of Industry 4.0: Virtual-Real Aspect of Economic Growth Reserves. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, Vol. 18, No. 57, pp. 569-580.

5. Marchenko, O., Kraus, N., Kraus, K. (2020). The impact of servation on the results of economic digital entrepreneurship activities. Ukraine in the context of global and national modern servisation processes and digital economy: monograph. Praha: OKTAN PRINT, 265 p.

6. Ovsiienko O.V. (2021) Tsyfrova infrastruktura pidtrymky maloho biznesu v Ukraini [Digital infrastructure of small business support in Ukraine]. *Efektivna*

ekonomika. No. 2. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/86.pdf [in Ukrainian].

7. Rachinska G. (2022) Zasadi tsyfrovoy ekonomiky v infrastrukturi suchasnogo biznesu [Principles of the digital economy in the infrastructure of modern business]. *Ekonomika ta suspilstvo - Economy and society*, № 44. Available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-107>

8. Cenamor, J., Parida, V., Wincent, J. (2019) How entrepreneurial SMEs compete through digital platforms: The roles of digital platform capability, network capability and ambidexterity. *Journal of Business Research*. Vol. 100. P. 196–206.

9. Riom C., Valero A. (2020) The business response to Covid-19: The CEP-CBI survey on technology adoption. *London of Economics: Centre for Economic Performance, Covid-19 (analysis paper)*. N. 9. P. 34–43.

10. Paypal 2020. Date Views 10.02. Available at: <http://www.paypal.com>.

11. Mendoza E., Quadrini V. (2009) Financial integration, financial development, and global imbalances. *Journal of Political Economy*. V. 117 (3). P. 371–416.